
**Bədii ədəbiyyatdakı multikultural ənənələrdən pedaqoji prosədə
istifadənin yeri, rolu və əhəmiyyəti**

Məhbubə Ələkbərova,
Azərbaycan Dillər Universitetinin
pedaqogika kafedrasının baş müəllimi
mahbuba.alakbarova@mail.ru

Rəyçilər: Vidadi Bəşirov,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent,
Zaur Hacıyev,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent.

Məqalədə bədii ədəbiyyat materiallarında mövcud olan multikultural ənənələrdən pedaqoji prosesdə istifadənin yeri, rolu və əhəmiyyəti məsələlərindən geniş şəkildə bəhs olunur. Göstərilir ki, Nizami Gəncəvinin, Məhəmməd Füzulinin, Hüseyn Cavidin əsərlərində bir sıra multikultural ənənələr, tədbirlər yer alır. Hansı ki, bu ənənələr və tədbirlər bir tərəfdən yetişən nəslin əxlaqının saflaşmasında mühüm rol oynayırsa, digər tərəfdən onların beynəlmillət təbiiyyəsinin inkişafında mütərəqqi əhəmiyyətə malik olur. Məqalədə multikultural ənənələrin pedaqoji prosesdəki yeri, rolu və əhəmiyyəti də işıqlandırılır.

Açar sözlər: bədii ədəbiyyat, N.Gəncəvinin yaradıcılığı, M.Füzulinin fəlsəfəsi, H.Cavidin poeziyası, multikultural ənənələr, pedaqoji proses, milli dəyərlər, mənəvi dəyərlər, islam dəyərləri

Ключевые слова: художественная литература, творчество Н. Гянджевни, философия М. Физули, поэзия Г. Джавида, мультикультуральные традиции, педагогический процесс, национальные ценности, нравственные ценности, исламские ценности

Key words: fiction, literary activity of N.Ganjavi, the philosophy of M.Fuzuli, the poetry of H.Cavid, multicultural traditions, pedagogical process, national values, moral values, Islam values

Multikulturalizm bütün dnlərə, dünyada mövcud olan bütün tərqiqlərə hörmətlə yanaşılması, onlara yüksək ehtiram göstərilməsi, onlara maddi və mənəvi köməkliliyin

göstərilməsi kimi əxlaqi keyfiyyətləri özündə səciyyələndirən bənzərsiz təbiiyyət məktəbi hesab olunur. Hansı ki, bu təbiiyyət məktəbi dnlərərsası inteqrasiyanı zəruri hesab edir. Bu zərurətin isə ən mühüm əhəmiyyəti yetişən nəsillərin dostluq, yoldaşlıq, qardaşlıq telləri ilə biri-birilərinə bağlanması özündə səciyyələndirir. Dünyanın elə inkişaf etmiş nəhəng ölkələri var ki, həmin ölkələrdə çoxmillətli xalqlar yaşayırlar. Məsələn, Çin Xalq Respublikasında yaşayan 1 milyard-600 milyon insan kontingentinin müxtəlif dini məzhəblərdən ibarət olması, Hindistanda 1 milyard 100 milyonluq insanlara məxsus olan müxtəlif xarakterli dini qurumların fəaliyyəti, İndoneziyada 200 milyondan artıq insan qruplarının müəyyən dnlərə ibadət etmələri və eləcə də digər çoxmilliyonlu ölkələrdə yaşayanların özlərinə məxsus ibadət yerləri olmaları onların dini birliyin yaranmasını tələb edir. Niyə? Birincisi ona görə ki, müxtəlif

ölkələrin dnlərərsası münasibətlərinin korlanmasında maraqlı olanlar belə inteqrasiyanın nəinki yaranmasını istəyirlər, hətta onlar belə inteqrasiyaların baş tutmasına səbəb ola biləcək təxribatlar törətməkdən belə çəkinmirlər. İkincisi, dövlətlər arasında siyasi münasibətlərin gərginləşdiyi hallarda tərqiqlərin qarşıdurmalarına yaradılan pozitivlər də insan tələfatına səbəb olur. Bütün bunların baş verməməsi üçün hər bir ölkədə yaradılan multikulturalizmlə bağlı ənənələr dnlərərsası və insanlərərsası münasibətlərin yaxşılaşdırılmasına xidmət edir. Hər hansı bir ölkədə yaradılan multikultural ənənələrin elmi, pedaqoji və didaktik əsaslarının da müəyyənləşdirilməsinə zəruri ehtiyac duyulur. Çünki folklor nümunələrində, bədii yaradıcılıq materiallarında mövcud olan multikultural dəyərlərin elmi, pedaqoji və didaktik materiallar halına salınaraq təlim-təbiiyyət prosesinə gətirilməsi haqqında danışılan problemin məqsədyönlü şəkildə həllinə səbəb olacaqdır. Məhz bu baxımdan ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin bədii ədəbiyyatla tanışlığına da məqsədyönlü, planlı və mütəşəkkil şəkildə yanaşmaq lazım gəlir. Unutmaq olmaz ki, bədii ədəbiyyat yetişən nəslin əxlaqi-mənəvi zənginliyini təmin edən ən dəyərli didaktik bloklardır. Bədii ədəbiyyatdakı multikul-

tural ənənələrdə isə yetişən nəslin əxlaqi-mənəvi zənginliyini təmin edən didaktik materiallar daha çoxdur.

Ölkəmizdə multikulturalizm və onun təbliği işinə hörmətlə yanaşılır. Təsədüfi deyil ki, Azərbaycanda ilin "Multikultural il" kimi təqdim edilməsi xalqımızın bütün dnlərə, tərqiqlərə hörmətlə yanaşmasını özündə təəcəssüm edir. Yetişən nəslin nümayəndələrinin multikultural ənənələrlə tanış edilməsi gələcəkdə onları başqa xalqlara, əqidə saflığına, dini dəyərlərə hörmətlə yanaşmağa istiqamətləndirir. Bunun üçün bu problem ədəbiyyatda qoyuluşuna diqqət etmək və ədəbiyyatdakı həmin ideyaları təbliğ etmək lazım gəlir. Yetişən nəslin nümayəndələrinin bədii ədəbiyyatdakı multikultural ənənələrlə tanış edilməsi bir neçə cəhətdən faydalı hesab olunur. Birincisi, yeniyetmələrin, gənclərin bədii ədəbiyyata maraq və meylləri artmış olur, ikincisi, bədii ədəbiyyatdakı multikultural ənənələrlə tanışlığı yetişən nəslin əqidə saflığına, onlarda inam hissəsinin formalaşmasına müsbət təsir göstərmiş olur. Üçüncüsü, yetişən nəslin nümayəndələrinin multikultural dəyərlərinə uyşmələri ilə tanışlığı onların əxlaqının saflaşmasına və bütövlükdə mənəvi keyfiyyətlərinin formalaşmasına kömək etmiş olur. Bunun üçün bədii

yaradıcılıq nümunələrinin hər birindən istifadə etmək məqsəduyğun hesab olunur. Bədii yaradıcılıq nümunələri içərisində folklor materialları xüsusi yer tutur. Folklor materiallarında da digər xalqlara, millətlərə hörmət, ehtiram öz əksini tapır. Hətta ölkəmizdə yaşayan qeyri millətləri, qeyri xalqların nümayəndələri qərib adlandırılır. Bir bayatıda deyilir:

Əzizim ulu dağlar,
Çoxməli, sulu dağlar.
Burda bir qərib ölüb,
Göy kişnər, bulud ağlar.

Göründüyü kimi, folklor materiallarında da xalqlar və millətlər arasında yaxınlığın, doğmalığın yaradılmasına istiqamət verən, köməklik göstərən fikirlərə rast gəlmək olur.

Müstəqillik qazandıqımız hazırkı şəraitdə ölkəmizdə folklor festivallarının təşkili artıq ənənə şəklini almışdır. Ayır-ayrı rayonlarda, bölgələrdə keçirilən beynəlxalq folklor festivallarında başqa xalqların folklor təmsilçiləri ölkəmizə gələrkən öz milli mahurlarını, rəqslərini, incəsənət nümunələrini təqdim etməklə xalqlar və millətlər arasında dostluğun, doğmalığın yaradılmasına çalışırlar. Xalqlar və millətlərarası dostluğun yaradılması isə multikultural ənənələrin yaradılmasını özündə ehtiva edir. 2012-ci ildən etibarən Masallı rayonunda

Beynəlxalq Folklor festivalları keçirilir. Həmin ildən etibarən keçirilən folklor festivallarında Rusiyadan, Ukraynadan, Belarusiyadan, Pribalka respublikalarından, İrandan, Türkiyədən, Dağıstan Muxtar Respublikasından, Kabardı-Balkaryadan, Gürcüstandan, Qazaxıstandan gələn folklor mütəxəssisləri öz mahurlarını, rəqslərini, aşıq havalarını, orkestr musiqilərini, vokal-xor nümunələrini dostluq, yoldaşlıq, qardaşlıq simvolu kimi təqdim etmişlər. Belə təqdimatlar multikultural ənənələrin yaradılması üçün mühüm rol oynayır. Multikultural ənənələrin yaradılmasına kömək edən belə beynəlxalq festivallarda səslənən bədii yaradıcılıq nümunələrindən pedaqoji prosesdə məqsədyönlü şəkildə istifadə etmək lazımdır. Xüsusilə orta ümumtəhsil məktəblərində fəaliyyət göstərən bədii yaradıcılıq dərəcələrində, maraq kurslarında, kütləvi tədbirlərdə, digər xalqların mahnu rəqsələrinə, mədəniyyət nümunələrinə yer ayrılması əgər bir tərəfdən şagirdlərin beynəlmillətçilik təربiyəsinin formalaşmasına xidmət göstərsə, digər tərəfdən onların digər millətlər və xalqlarla dostluq, yoldaşlıq, qardaşlıq münasibətləri qurmağa səsləyir. Bu zaman belə yanaşmalar multikultural ənənələrin yaradılmasına bir növ istiqamət vermiş olur. Yeri gəlmişkən qeyd etmək lazımdır

ki, folklor nümunələri bədii ədəbiyyatda da yer almışdır. Bədii ədəbiyyatda kultural dəyərlər, kultural ənənələr xalq yaradıcılığının aparıcı övələrindən biri kimi öz əksini tapmışdır. Yəni ağıllar, laylalar, bayatılar, mərsiyələr, mədhıyyələr, tapmacalar, atalar sözləri, xalq məsəlləri, el məsəlləri, rəvayətlər, əfsanələr, dastanlar, nağıllar kimi nümunələrdə istənilən qədər multikultural yanaşmalar və multikultural ədət-ənənələr tapmaq olar. Hansı ki, şifahi xalq yaradıcılığında bəhrələnən klassik şairlər də öz yaradıcılığında multikulturalizm nümunələrindən istifadə etmişlər. Görkəmli Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında belə nümunələrə rast gəlmək mümkündür.

Dahi Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi öz bənzərsiz yaradıcılığı ilə Şərqdə, eləcə də bütün dünyada cərəyan edən ədəbi proseslərdən dərinən nüfuz edən həmin proseslərə öz dinamik təsirini göstərmişdir. Görkəmli şairin "Xəmsə"si özündən sonra bütün Yaxın və Orta Şərqdə, eləcə də dünya ədəbiyyatında dərin iz buraxmışdır. Məhz bu dinamik təsir Nizami ədəbi məktəbinin yaranmasına səbəb olmuşdur. Əsrlər boyu ham fars, həm də türk dilində yazan şairlər Nizami "Xəmsə"sindən bəhrələnmiş, onun toxunduğu mövzulara müraciət etmişlər. Şərqdə elə

bir şair tapmaq olmaz ki, onun əsərlərinin ideyalarından bəhrələnəmiş olsun. Nizamının əsərlərinin təsir gücü təkcə Şərq ədəbiyyatında deyil, Avropa ədəbiyyatında da hiss olunmaqdadır.

Böyük şairin əsərlərindəki dini inanclar çox mühüm tərbivəvi əhəmiyyət kəşb edir. N.Gəncəvi Məhəmməd peyğəmbərin tərifini, Allahın mədhini bütün əsərlərində elə bir tərzdə verir ki, həmin ideyalar digər xalqlar üçün də tərbivə məktəbi kimi qəbul edilir. Hansı ki, həmin tərbivə məktəbində multikulturalizm ideyaları yer alır.

"Xəmsə"də "Peyğəmbərin məracı"nın poetik şərhı ilə tanış olan hər bir azərbaycanlıın digər dnlərə, hətta öz ölkəsində yaşayan digər xalqların dini inanclarına ehtiramla yanaşmasına istiqamət verən tərbivəvi fikirlər vardır. Peyğəmbərin ərsə səfəri zamanı göyün birinci qatında Davud peyğəmbərlə görüşüb məsləhətlər alması, ikinci qatında Davud peyğəmbərlə görüşü zamanı onun verdiyi tövsiyələrə hörmətlə yanaşması, üçüncü qatında gözəlliklər peyğəmbəri Yusif peyğəmbərin öyüdlərini səbirlə dinləməsi, dördüncü qatında Harun peyğəmbərin dediklərini əməl edəcəyini bildirməsi, beşinci qatda Musa peyğəmbərlə ünsiyyətdən aldığı nəsihətləri böyük məhəbbətlə qəbul

etməsi, altıncı qatda İsa peyğəmbərlə ünsiyyəti zamanı qazandıqı nasihatlərdən bəhrələnməsi, nəhayət, göyün yeddinci qatında İbrahim peyğəmbərdən aldığı məsləhət və nəsihətləri Allahın nasihat və məsləhətləri kimi qəbul etməsi multikulturalizm ənənələrinin yaranmasına səbəb ola biləcək amillər kimi dəyərləndirilməlidir.

Nizamiddin sonra multikulturalizmi, tolerantlığı, dinlərə münasibəti öz əsərlərində poetik şəkildə, eəcə də nəsr şəklində ifadə edən Məhəmməd Füzuli olmuşdur. Məhəmməd Füzuli öz əsərlərində multikulturalizmi epizodik şəkildə təhlil etsə də, "Hədiqətüs-südə" əsərində onun ilahi eşq adlandırıldığı bənzərsiz məhəbbəti ümumibəşəri məhəbbət kimi təlqin edir. Çünki Füzulinin dinlərə münasibəti multikultural dəyərlər təsiri bağışlayır. Onun bu münasibətini ayrı-ayrı peyğəmbərlər barədə dediyi fikirlərə diqqət etsək, Əsərdəki bəzi fəsillərə diqqət etsək, fikrimizi daha aydın şərh etmiş olarıq:

Dünyanın bütün millətləri, xalqları, hətta azsaylı xalqlar belə Adəm peyğəmbərə ehtiramla yanaşırlar. Bu baxımdan Füzulinin Adəm peyğəmbərə münasibəti, onun Həvva ilə vəhdəti bütün millətlərin, xalqların ailə münasibətlərinin yaranması üçün əsl tərbiyə örnəkləridir.

Əsərdə verilən rəvayətlərdə istər tolerant mühitə, istərsə də multikultural mühitə də hörmətlə yanaşılır. Bu bablar (fəsillər) bütün dünya xalqları üçün əsl tərbiyə məktəbi ola bilər. Çünki bu fəsillərdə övlad və valideyn münasibətlərində məna-vi-əxlaqi keyfiyyətlərin tənzimlənməsinə təsir göstərən tərbiyə elementləri var (3).

Füzulinin Adəm peyğəmbərlə bağlı təqdim etdiyi "Fəsl-i İbtilai-Adəm Öleyhissəlam" adlanan bəddə həm Adəm peyğəmbərlə, həm də şəhidlərlə bağlı bir neçə rəvayət vardır. Rəvayətlərdən biri Adəmin cənnətdən çıxması, digəri isə Adəmin müsibəti, yəni Həbilin qətlilə bağlıdır. Fəsildə Qabil, Qabilin həməzdi İqlima, Həbilin həməzdi olan Yəhudə ilə bağlı izahlar da yer alır.

"Fəsl-i İbtilai-Nuh Öleyhissəlam" adlı bəddə təsvir olunur ki, "Nuh, Adəm peyğəmbərin oğlu Şis peyğəmbərin nəslindəndir. Nəcəclilqla (dülgərliklə) məşğul olmuşdur. O, öz tayfasının bütərəst, nadinc, sözsə baxmayan, daləşqan, ziyanverən olduğu üçün onların Allahın bəlasına düşər olmasını istəyir. Hətta Allaha yalvarır ki, onlara bəla göndərsin. Rəvayətə görə, Allah-təala cənabi-Cəbrayıl vasitəsilə onları bütürləndürən uzaqlaşmağa çağırırsa da, onlar bunu qəbul etmirlər. Hətta Allaha inandıqı

üçün Nuhu ələ salırlar. Allah Cəbrayıl vasitəsilə Nuhə tövsiyə edir ki, bir gəmi düzəltsin. Çünki tezliklə hər yeri su basacaq. Gəmi hazır olan kimi Nuh Allahı tanıyanları və hər canlıdan ikisini gəmiyə yığıb yola düzəlir. Ağrı dağının yanında gəmi dayanır. Nuh öz əsəbləri ilə burada daşayaraq Allaha ibadət edir". Bu günə qədər bütün müsəlman ölkələri bu rəvayətdən ibrət götürürlər (3).

"Fəsl-i İbtilai-Xəlilullah Öleyhissəlam" adlı bu babın ən maraqlı rəvayətlərindən biri İbrahim peyğəmbərin Həcərdən olan oğlu İsmayılın qurban kəsilməsi ilə bağlı olan rəvayətdir. Yaşlı sinnində Allah İbrahimə oğul payı əta edir. Lakin onun Tanrı yolunda qurban verilməsi tövsiyə olunur. İbrahim peyğəmbər İsmayılı qurban kəsmək istəyir. Lakin İbrahimin bıçağı İsmayılın boğazını kəsmir. Müsəlman aləmində yaranan hədislərin birində deyilir ki, İsmayıl atasından xahiş edir ki, onun gözələrini bağlasın. Atası səbəbini soruşanda İsmayıl bildirir ki, gözələrimi bağlamasan, mənim gözələrimdəki kədəri görmədiyim üçün məni rahat kərsən. Haqqı-Kərim İsmayılın yerinə bir qoç göndərərək onun qurban kəsilməsini hökm edir (3).

Bu gün demək olar ki, bütün müsəlman ölkələrində bu bayram

ənənəsi multikultural ənənə şəklində olmuşdur.

Məhəmməd Füzulinin peyğəmbərlərə belə münasibəti təkcə Azərbaycanla deyil, bütün dünyada dinlərə ehtiramla yanaşmağı özündə ehtiva edir.

Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri Hüseyn Cavidin əsərlərində "Allaha", "Peyğəmbərə", "Dini adət-ənənələrə" yer verilməsi onun multikultural dəyərlərə olan ehtiramı kimi başa düşülməlidir. Böyük şairin "Topal Teymur" əsərində islam dininə olan ehtiram, onun çirkənməsinə qarşı mübarizə əzmi poetik şəkildə öz əksini tapıb.

Ümumiyyətlə, Hüseyn Cavid yaradıcılığında Allah, həqiqətən, gözəllik, məhəbbət, multikulturalizm, dini-fəlsəfi və islami anlayışlar, tolerant dəyərlər tarixi-ənənəvi məzmunlu olmaqla bərabər, böyük sənətkarın özünəməxsus bədii təxəyyül və təfəkkürünün qüdrəti ilə yeni həyat və sənət ömrü əxz etmişdir. Böyük dramaturqun ilk mənsur dramı olan "Maral" faciəsinin hələ lap başlanğıcında – "Əşxas" hissəsində Hüseyn Cavid multikulturalizminin ilk işartılarını görmək mümkündür. Belə ki, əsas qəhrəmanları türk olan əsərdə Doktor obrazının rus olduğu xüsusi qeyd edilir. Bundan başqa, bir epizodik ləzgi obrazı vardır. Birinci

pərdənin remarkasında isə Türxan bəyin otağının divarından Şeyx Şamilin şəklinin asıldığı göstərilir. Bütün bunları multikultural yanaşmalar kimi dəyərləndirmək olar.

Faciənin müsbət qəhrəmanlarından biri olan və türkçülük ideyalarını qızgın şəkildə təbliğ edən Çingiz bəy Dağıstan xalqına məhəbbətini Şamilin şəklinə baxaraq elə bir tərdə ifadə edir ki, bu ifadənin özü tolerantlıqdan xəbər verən, multikulturalizmi yada salan obrazlı yanaşmalardır.

Görkəmli şərqşünas alim, rus şərqşünaslığının atası sayılan, şair, nasir, publisist, jurnalist, tərcüməçi, rus, ingilis, alman və fransız dillərində mükəmməl danışan, yazan və tədqiqatları apararı Mirza Kazım bəy Şeyx Şamil haqqında yazdığı kitabında onun multikultural ideyalarının təkcə Qafqazda yox, bütün Rusiyada, Almaniya, Fransada, İngiltərədə, Türkiyədə yayıldığını qeyd edirdi. Bu yaxınlarda "Azəri" nəşriyyatı tərəfindən çap olunan "İmam Şamil" əsərində Qafqazın bütövlükdə azad ölkə olması üçün otuz ildən çox rus ordusu ilə vuruşan, dünya sərkərdəsi arasında ən yüksək pillədə dayanan əfsanəvi qəhrəman İmam (Şeyx) Şamilin əfsus ki, biz lazım olan səviyyədə tanıyıırıq. Təkcə adı adamlarımız yox, həm də ziyallığımızın çoxunun onun

haqqında məlumatı demək olar ki, azdır. Bu da ondan irəli gəlir ki, İmam (Şeyx) Şamil haqqında rus, ingilis, türk, fransız, alman, ispan və başqa dillərdə 40-dan artıq kitab çap olunsada, Azərbaycan dilində onun haqqında yalnız bir kitab çap olunub. Bu kitab İmam Mustafayev və Sadiq Murtuzayevın birlikdə yazdıqları "İmam Şamil" tarixi-publisistik oçerç kitabıdır (4, 3).

Bir məsələni də qeyd etmək vacibdir. Bu məsələ təlim prosesində bədii ədəbiyyat materiallarının seçilməsi ilə bağlıdır. Yəni müəllim təlim prosesində bədii nümunələrlə bağlı mövzuları seçərkən diqqətli olmalıdır. Çünki təlim materialı primitiv ola bilməz. Təlim materialının primitiv olması öyrənmələrin bu sahəyə olan marağını azaldır. Ona görə müəllimlər təlim materiallarını öyrənməyə təsir edən amilləri bilməlidirlər.

Təlim materialını öyrənməyə təsir edən əsas xüsusiyyətlərdən biri onun əhəmiyyətidir. Materialın əhəmiyyətlilik dərəcəsi müxtəlif səhələrlə bağlı ola bilər. Materialı ola bilsin ki, şagirdlərə təqdim edilmiş digər materialları mənimsəmək, qarşıda duran məsələni həll etmək, yeni məlumatlar əldə etmək, şagirdlərdə şəxsiyyətin bu və ya digər keyfiyyətlərini formalaşdırmaq və s. baxımından əhəmiyyəti olsun.

Bunların hamısında materialdan insanın faydalanması nəzərdə tutulur. Əgər verilmiş təlim materialı heç cür faydalanmağa imkan vermirsə, onun öyrənilməsi də bir o qədər səmərəsiz olacaqdır. Çox vaxt dərslərdə və ya şagirdlərə təqdim olunan əlavə ədəbiyyatdakı materiallar bu tələbə cavab vermədiyinə görə şagirdlər tərəfindən rəğbətə qarşılanmır, əksinə asanlıqla psixoloji doymululuq yarada bilər. Ümumiyyətlə götürüldükdə təlim materialının əhəmiyyətliliyi qnostik (idraki), praktik (əməli), etik (axlaqi), estetik (bədii), sosial (ictimai), tərbiyəvi (pedaqoji) sahələri əhatə edir (4, 581). Əgər təlim materialı multikultural ənənələrdən bəhs edirsə, deməli, bu material əsl didaktik material hesab oluna bilər. Çünki məhz belə didaktik materiallar idraki, əməli, axlaqi, ictimai, tərbiyəvi və ən ümdəsi bədii tutumu ilə fərqlənə bilər.

Göründüyü kimi, bədii ədəbiyyatda multikulturalizmin öz əksini tapması yetişən nəslin axlaqi mənəvi keyfiyyətlərinin saflaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Məqalənin elmi yeniliyi.

Məqalədə ilk dəfə olaraq bədii ədəbiyyatda multikultural ənənələrdən istifadənin, pedaqoji əsasları öz əksini tapmışdır. Məqalədə bədii ədəbiyyatdakı multi-

kultural ənənələrdən pedaqoji prosesdə istifadənin yerinin və rolunun düzgün müəyyənləşdirilməsi və multikulturalizm baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb etməsi elmi yenilik kimi dəyərləndirilməlidir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti və təbiiqi. Məqalədən orta ümumtəhsil məktəblərində çalışan ədəbiyyat müəllimləri ilə yanaşı, fənn dərslərinin rəhbərləri də faydalana bilərlər. Məqalədəki multikultural ənənələrdən bədii yaradıcılıq dərəcələrinə, maraq kurslarına rəhbərlik edənlər də istifadə edə bilərlər.

Nəticə etibarilə qeyd etməliyə ki, bədii ədəbiyyatdakı multikultural ənənələrdən pedaqoji prosesdə istifadə etməkə şagirdlərin beynəlmillətlik tələbələrini formalaşdırmaq mümkündür. İstər təlim prosesində, istərsə də təlimdən kənar vaxtlarda multikultural ənənələrdən istifadə etməkə məktəblərin dünyəgürlüklərini formalaşdırmaqla yanaşı, onlara digər xalqlara hörmət, ehtiram və qardaşlıq hisləri bəsləməyi öyrətmək olar.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Multikultural yazılı ədəblərin əlyazmalarının tədqiqi məsələləri, respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 12 oktyabr 2016.

2. Teymur Kərimli, Nizami Gəncəvi və Əbdürrəhman Cami. (Multicultural yazılı abidlərin əlyazmaların tədqiqi məsələləri, respublika elmi-nəzəri konfransının materialları. Bakı, 12 oktyabr 2016-cı il, səh, 11).

3. Aida Qasımova. Füzuli yaradıcılığında Quran rəvayətləri, Bakı, BDU-nun nəşri, 1995.

4. S.İ.Seyidov və prof. M.Ə.Həmzəyev. (Ali pedaqoji məktəblərin bakalavr pilləsi tələbələri üçün dərslik), Bakı, Nurlan, 2007.

5. Sadiq Murtuzayev, Ağalar İdris oğlu. İmam Şamil. Bakı, Azəri, 2018

6. Şamil Sadiqov. Hüseyn Cavid yaradıcılığında qəhrəman konsepsiyası, Bakı, Hədəf nəşrlər evi, 2011.

Махбуба Алекперова

Место, роль и значение использования мультикультурных традиций в художественной литературе в педагогическом процессе

Резюме

В статье повествуется о месте, роль и значении мультикультуральных традиций из художественной литературы в пе-

дагогическом процессе. Отмечается, что в произведениях Низами Гянджеви, Мухаммед Физули, Гусейн Джавид имеет место целый ряд мультикультуральных традиций. Эти традиции и мсроприятия, если, с одной стороны, играет важную роль в моральном очищении подрастающего поколения, с другой стороны, имеет прогрессивное значение в их интернациональном воспитании. В статье освещается также место, роль и значение мультикультуральных традиций в педагогическом процессе.

Mahbuba Alakbarova

The place, role and importance of multicultural traditions of fiction using in pedagogical process

Summary

The article deals with the problems about the place role and importance of multicultural traditions of fiction in pedagogical process.

It is shown that there are multicultural traditions, measures in literary works of Nizami Ganjavi, Muhammed Fuzuli, Hussein Cavid. All of these traditions and measures have an important role to purify the morals of growing up generation, in an

other aspect they have progressive importance in development of international training of them.

It is also illuminated in the article the place, role and importance of multicultural traditions in pedagogical process.